

Història i historiografia de la literatura catalana

Capítol 31

Les obres mestres de Josep Carner i Carles Riba

per **Jordi Cornudella**¹

Nabí, de **Josep Carner** (1884-1970), i *Elegies de Bierville*, de **Carles Riba** (1893-1959), comparteixen unes quantes circumstàncies. Tots dos llibres són l'obra fonamental dels respectius autors, i tots dos es compten entre els poquíssims llibres de versos realment importants que ha donat la literatura catalana. A més, són gairebé del tot contemporanis: **Carner** va donar pràcticament per acabat *Nabí* a la tardor del 1938 i **Riba** va començar a escriure les seves elegies a la primavera del 1939, amb prou feines mig any més tard.

D'altra banda, la Guerra Civil Espanyola va fer que tant el poema de **Carner**, com les elegies de **Riba** iniciessin el seu camí com a llibres des del desterrament, lluny de Catalunya. *Nabí*, un poema gestat i elaborat des d'uns quatre o cinc anys abans, va quedar enllestit i a punt de ser imprès a la tardor del 1938: el volum s'hauria titulat *Jonàs*, probablement, i havia de dur uns gravats d'**E. C. Ricart**, però el pendent final de la guerra en va impedir l'aparició. Així, el poema de **Carner** no va convertir-se en llibre fins el 1941, editat a Buenos Aires per les **Edicions de la Revista Catalunya** (un any després que, a Mèxic, l'**Editorial Séneca** n'hagués tret ja la versió castellana, obra del mateix **Carner**), i no es va publicar legalment al país fins que, el 1957, es va incloure en el volum *Poesia*, primer i únic d'unes obres completes de l'autor empreses per l'**Editorial Selecta**. De fet, el 1947 ja se n'havia fet, a Barcelona, una edició en dues emissions, totes dues amb un peu d'impremta fals (abril i octubre del 1938, respectivament) que permetia burlar la prohibició de publicar llibres en català. Aquest mateix procediment de falsificació de les dades editorials havia permès la primera aparició de les *Elegies de Bierville*, de les quals el 1943, sembla que a Sabadell, es van imprimir poquíssims exemplars (tot just setanta-cinc) en què constava el peu «Buenos Aires 1942». Escrites a l'exili, en diversos llocs de França, entre l'abril del 1939 i l'agost del 1942, les dotze elegies que formen el llibre major de **Carles Riba** no van poder sortir «en edició pròpiament dita a trobar un públic» fins el 1949, quan *El Pi de les Tres Branques* va publicar-les a Santiago de Xile; i encara van haver de passar dos anys abans no s'imprimissin legalment al país (*Óssa Menor*, 1951).

Però aquestes coincidències (el seu rang d'obres mestres, la seva contemporaneïtat, el difícil camí cap al seu públic natural) són purament

¹ Extret de BORDONS, Glòria i SUBIRANA, Jaume (eds.) *Literatura catalana contemporània*. Barcelona: Proa & UOC ("Biblioteca Oberta/ Àgora"; sn.), 1999. pàg. 206-209.-

accidentals: *Nabí* i *Elegies de Bierville* són obres d'una extrema grandesa, però ho són cadascuna a la seva manera i per raons diverses —tan diverses com ho són les respectives maneres poètiques de **Carner** i de **Riba**.

Nabí, de Josep Carner

Als trenta-set anys, **Josep Carner** va emprendre la carrera diplomàtica i ja no va tornar a residir més a Catalunya sinó ocasionalment. Entre el 1921 i el 1938 va exercir diversos càrrecs a Gènova, San José de Costa Rica, l'Havre, Hendaia, Madrid, Beirut, Brussel·les i París; des del 1939 fins al 1945 va viure exiliat a Mèxic, i a Bèlgica d'ençà de la fi de la Segona Guerra Mundial i fins a la seva mort. Sembla que va ser a Hendaia (hi va residir des de l'agost del 1932 fins al maig del 1934) on va concebre la idea d'escriure un poema narratiu sobre la història del profeta Jonàs. Anys després, a Beirut (hi va ser entre el maig del 1935 i el setembre del 1936), **Carner** «trobà l'estímul de la llum i del paisatge» i va reprendre el seu poema; però, segons afirma ell mateix en la nota que encapçala la versió castellana de *Nabí*, publicada a Mèxic el 1940, no el va enllestir sinó «*en la triste pendiente de 1938*»: «*En aquel otoño parisiense, escribí prácticamente todo mi poema, fiel a mi nativa lengua catalana, contra la cual se encarniza hoy una Nínive pigmea.*»

Tal com avui el podem llegir, *Nabí* és un poema en deu cants, d'extensió i estructura desiguals, amb un total de 1.365 versos. La història que s'hi desplega és la del profeta Jonàs, seguint l'esquema amb què la presenten els quatre capítols del llibre homònim de la Bíblia. Al primer capítol, la paraula de Jahvè és adreçada al profeta perquè vagi a predicar a Nínive, però Jonàs fuig, s'embarca i és llençat a mar pels mariners per tal d'aplacar la tempesta que Déu els ha enviat; al capítol segon, Jahvè fa que un gran peix engoleixi Jonàs, i aquest, dins el ventre del monstre on passa tres dies i tres nits, eleva una pregària a Déu; al capítol tercer, la paraula de Jahvè és adreçada a Jonàs per segona vegada, i el profeta se'n va a Nínive i hi profetitza la destrucció de la ciutat, però els ninivites i el seu rei es converteixen i Déu els atorga el perdó; per fi, al capítol quart, Jonàs es queixa de la facilitat amb què Jahvè, compadint-se dels homes, ha desmentit les seves profecies apocalíptiques, però Déu l'alliçona per mitjà d'una planta que fa créixer i tot seguit asseca. A grans trets, i amb lleus modificacions que contribueixen abans que res a reforçar la coherència de la història, el contingut dels quatre capítols del llibre de Jonàs és reprès, respectivament, en els cants III, IV, VII i VIII de *Nabí*; en els altres sis cants, **Carner** amplia la peripècia del protagonista afegint-hi referències al seu passat i a la fugida inicial (cants I i II), dos episodis previs a l'arribada a Nínive (cants V i VI) i dos de posteriors a l'acabament de la missió del profeta (cants IX i X). Amb el tractament que dona a l'apòleg bíblic i amb les modificacions que introdueix en la història, **Carner** aconsegueix que aquella «*muy venerable leyenda*» de sentit manifest (en termes del mateix poeta: «*la irónica y dulcísima didáctica del perdón*») assumeixi el caràcter colpidor d'un drama autèntic, en què el protagonista descobreix per ell mateix la veritable naturalesa de les forces en conflicte. Així, entre l'inici i el final del poema, hi ha un canvi decisiu en el marc conceptual en què Jonàs es mou: de la concepció d'un Jahvè distant, autoritari i intransigent, pròpia de l'Antic

Testament, passa a la idea neotestamentària d'un Déu íntim que no es manifesta sinó en l'amor i en la pietat. Llavors, Jonàs, que ha passat tres dies i tres nits en el ventre d'un peix perquè es negava a seguir profetitzant càstigs que Jahvè no acabava mai de complir, veu finalment redimida la seva experiència en la mesura que li pot atribuir el caràcter de prefiguració de la mort i la resurrecció futures del Crist (amb la qual cosa, per fi, es mostra capaç d'anunciar una profecia certa: la de la vinguda del «primogènit nou»).

Però aquest és tan sols l'estrat més aparent en la riquesa de sentits del gran poema carnerià. Per sota o per damunt, lligant-se estretament amb la peripècia del profeta, hi batega tota una gamma de motius característics de **Carner**, que sovint semblen néixer del xoc entre una visió optimista de la civilitzada vitalitat de l'home i un escepticisme serè sobre la seva capacitat d'entendre i de controlar la vida mateixa. Ara bé, el valor últim de *Nabí* en tant que poema màxim d'un dels més grans poetes de tots els temps no cal buscar-lo en el decantament que prenguin les interpretacions que se'n puguin fer, sinó en la pura generositat amb què el poema se'ns ofereix. Perquè tot en ell (les astúcies del ritme i la versificació, la saviesa amb què s'hi dosifiquen recursos narratius, teatrals i lírics i, sobretot, la pròdiga i constant administració de prodigis verbals) està al servei de la més genuïna i absoluta satisfacció del lector.

Elegies de Bierville, de Carles Riba

Al final del gener del **1939**, quan ja era imminent l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona, **Carles Riba** i la seva família van emprendre el camí de l'exili. Després d'estar-se a Avinyó i a París, els va ser ofert «un antic molí agençat com un convent, dins el parc del castell de Bierville», i hi van passar quatre mesos, entre el març i el juliol del **1939**; d'allí van traslladar-se a L'Isle-Adam, on es van quedar poc menys d'un any (juliol del **1939** — juny del **1940**). Després d'estar-se vuit mesos a Bordeus, al febrer del **1941** van arribar a Montpeller, on van residir fins a la seva tornada a Catalunya, per l'abril del **1943**. **Riba**, doncs, va viure més de quatre anys d'exili a França, en condicions extremament precàries, fugint d'una guerra civil primer i d'una guerra mundial després, i aquesta experiència és a la base de les *Elegies de Bierville*, tal com ho afirmava ell mateix en el prefaci a la segona edició (**1949**): «A l'emigració, en efecte, i dins el sentiment de l'exili, prengueren forma aquestes elegies.»

Però és sobretot la manera personal com **Riba** va viure l'experiència compartida de l'exili el que dóna la qualitat d'un poema unitari al conjunt de les dotze elegies independents que formen el llibre, escrites sense previ pla de conjunt entre l'abril del **1939** i l'agost del **1942**, a Bierville (I-V), a L'Isle-Adam (VI i VII), a Bordeus (XI) i a Montpeller (VIII-X i XII). Perquè, si bé és cert que cada elegia és, en ella mateixa, una poesia acabada i completa, també és cert que el conjunt dibuixa clarament una trajectòria vital, oferta pel poeta de manera exemplar a la comunitat, a la pàtria genuïna que comparteix amb ell unes mateixes circumstàncies. Aquesta trajectòria es presenta com un procés de despullament, que s'inicia en la derrota col·lectiva i en la pèrdua individual, passa

per la reviviscència mitjançant la reflexió sobre l'experiència amorosa, històrica i poètica (una reflexió abocada a la recuperació del passat, sí, però prenyada sempre de valors simbòlics que actuen en el present), i acaba en una represa esperançada en l'ordre polític i, sobretot, en una orgullosa afirmació de fe que confereix a les *Elegies de Bierville* una profunda dimensió religiosa.

Que a les *Elegies de Bierville* els resulti tan avinent l'adjectiu de *clàssiques*, però, no es deu a les referències quasi constants a la Grècia antiga, tan pertinents en la circumstància de cada poema i tan naturals en un poeta com **Riba**, ni a l'adopció d'un metre que adapta (magistralment i irrepitiblement) el del díptic elegíac grec. Les elegies ribianes són clàssiques perquè neixen de l'humanisme (és a dir, de la preocupació essencial per la condició de l'home), perquè encaren valentament i sense filigranes ornamentals la recerca de la veritat i perquè, partint sempre de fets particulars, tendeixen idealment a formulacions de valor universal. I són molt precisament *elegies clàssiques* perquè, com a les elegies de dos mil cinc-cents anys enrere, el poeta hi alça sovint la veu per adreçar-se als seus iguals, als seus «germans», a aquells amb qui comparteix unes mateixes circumstàncies, posant explícitament la poesia (la seva experiència feta poesia) al servei de la comunitat. Segurament, la tensió sostinguda entre la vivència individual i l'experiència col·lectiva, resolta amb la troballa d'una dicció justa tant per l'autoafirmació com per l'adreça pública, és el tret que, entre els lectors de poesia, ha assegurat fins ara i assegurarà en el futur la vigència de l'obra mestra de **Carles Riba**.